

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 342.723

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2025.3.38>**Дякур М. Д.,**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

**РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ МЕДИЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ В УКРАЇНІ**

Анотація. В статті аналізується родовий об'єкт кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері медичної діяльності. Пропонується авторська класифікація кримінальних правопорушень, які вчиняються медичними працівниками. Вказується, що окремі кримінальні правопорушення, пов'язані із виконанням медичними працівниками своїх обов'язків розміщені в інших розділах національного кримінального законодавства, що свідчить про те, що їх родовим об'єктом законодавцем визначено суспільні відносини, які безпосередньо не пов'язані із захистом здоров'я населення. Відзначається, що непоодинокими є випадки, коли кримінальні правопорушення, які вчиняються медичними працівниками у сфері здійснення безпосередніх повноважень неправильно кваліфікуються за іншими статтями кримінального законодавства, зокрема – як протиправні діяння у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг. Така ситуація часто зумовлена тим, що родовим, а також обов'язковим безпосереднім об'єктом таких протиправних діянь не є здоров'я особи, а визначені інші суспільні відносини та блага, зокрема – воля (наприклад, незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги), право на приватність особистого життя (наприклад, розголошення медичним працівником таємниці усиновлення (удочеріння)), особисті права (порушення права на безоплатну медичну допомогу), встановлений законом порядок обігу лікарських засобів (фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів) тощо. Підсумовується, що наявність диференційованих по різних розділах кримінального законодавства кримінальних правопорушень, що вчиняються у медичній сфері свідчить про те, що законодавець залишає за можливе вважати, що такі діяння можуть посягати не лише на суспільні відносини у сфері забезпечення права на отримання належної медичної допомоги.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, життя, здоров'я, медичний працівник, медична діяльність, медична сфера, кримінальне законодавство, родовий об'єкт, суспільні відносини, блага, цінності.

Diakur M. D. General object and classification of criminal offences committed by medical workers in Ukraine

Abstract. The article analyzes the generic object of criminal offenses committed in the field of medical activity. The author's classification of criminal offenses committed by medical workers is proposed. It is indicated that individual criminal offenses related to the performance of their duties by medical workers are placed in other sections of the national criminal legislation, which indicates that the legislator has defined their generic object as public relations that are not directly related to the protection of public health. It is noted that there are frequent cases when criminal offenses committed by medical workers in the field of exercising direct powers are incorrectly classified under other articles of criminal legislation, in particular, as unlawful acts in the field of official activity and professional activity related to the provision of public services. This situation is often due to the fact that the generic and mandatory direct object of such unlawful acts is not the health of the person, but certain other social relations and benefits, in particular – the will (for example, illegal placement in a psychiatric care institution), the right to privacy of personal life (for example, disclosure by a medical professional of the secret of adoption), personal rights (violation of the right to free medical care), the procedure for the circulation of medicines established by law (falsification of medicines or circulation of falsified medicines), etc. It is summarized that the presence of differentiated criminal offenses committed in the medical field under

different sections of the criminal legislation indicates that the legislator leaves it possible to believe that such acts may encroach not only on social relations in the field of ensuring the right to receive proper medical care.

Key words: *criminal offense, life, health, medical worker, medical activity, medical sphere, criminal legislation, generic object, social relations, benefits, values.*

Постановка проблеми. Удосконалення кримінального законодавства в частині визначення та уточнення меж кримінальної відповідальності та покарання за окремі види кримінальних правопорушень є одним із найбільш ефективних способів зниження кількісного показника суспільно небезпечних діянь та здійснення позитивного впливу на загальну кримінологічну ситуацію. Одночасно із цим, як правило, законодавець більшу увагу приділяє найбільш поширеним кримінальним правопорушенням, часто ігноруючи інші діяння, які не мають широкого поширення. Одним із прикладів можуть бути кримінальні правопорушення у сфері медичної та фармацевтичної діяльності. На сьогоднішній день у чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) більшість таких суспільно небезпечних діянь передбачені у розділі II Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи». Проте аналіз кримінально-правових норм надає підставу для констатації наявності схожих діянь у інших розділах. Як видається, така ситуація може бути пояснена диференціацією кримінальних правопорушень за родовим об'єктом, доцільність якої має бути проаналізована та уточнена.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення родового об'єкта кримінальних правопорушень, які вчиняються у медичній сфері розглядалась у працях таких учених як В.О. Єгорова, В.М. Куц, Є.С. Назимко, Т.І. Пономарьова, С.В. Гізімчук, М.І. Хавронюк тощо. Проте окремі проблеми залишились розв'язаними не у повній мірі, що зумовило актуальність обраної для дослідження теми.

Метою статті є аналіз родового об'єкта кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері медичної діяльності та визначення доцільності уточнення меж диференціації таких суспільно небезпечних діянь.

Виклад основного матеріалу. Традиційно, у кримінальному праві під родовим об'єктом кримінальних правопорушень

розуміється сукупність суспільних відносин у певній сфері, які піддаються кримінально протиправному впливу. Проте не можна не відзначити, що низка вчених у своїх наукових працях робили спроби спростувати такий підхід, доводячи можливість вважати родовим об'єктом цінності або блага, на які посягає кримінальний правопорушник.

Так, наприклад, Є.В. Фесенко вказує, що об'єктом злочину визнаються охоронювані законом цінності, проти яких спрямовано злочинне діяння і яким спричиняється чи може бути заподіяна шкода. Компонентами (різновидами) вказаних цінностей є потерпілі, їхні права та інтереси, соціальні зв'язки, а також матеріалізовані або нематеріалізовані блага. Під потерпілими визнаються як окремі індивіди, так і група осіб, юридичні особи, суспільні об'єднання, держава (в тому числі й іноземна) та її структури тощо. Отже поняття «потерпілий» як один з різновидів цінностей, на які посягає злочин, має більш широкий зміст порівняно з поняттям «потерпілий», що вживається в кримінально-процесуальному законодавстві. Інтереси – це нормативно захищена чи об'єктивізована у формі загальноновизнаної настанови зацікавленість потерпілої сторони у задоволенні її потреб законним способом. Права – це суб'єктивні права потерпілих, закріплені тим чи іншим нормативним актом, який надає потерпілому відповідного правового статусу, повноваження діяти певним чином або не вчинювати певних дій, мати певні блага тощо. Соціальні зв'язки – це суспільно корисні взаємозв'язки або взаємодії учасників суспільних відносин. При цьому під поняттям «взаємозв'язок» розуміється обопільно усвідомлений суб'єктами фактичний стан відносин між ними, за якого вони можуть вчинювати певні дії, що торкаються їхніх інтересів чи інтересів третьої сторони, або утримуватися від певних дій. А взаємодії – це активна поведінка учасників суспільних відносин, спрямована на певні зміни у сфері інтересів цих суб'єктів чи третьої сторони або на недопущення таких змін. Блага – це те, що

задовольняє потреби людей, відповідає їхнім інтересам, цілям і намірам [1].

Проте на сьогоднішній день більшість учених аргументовано доводить доцільність теорії «об'єкт кримінального правопорушення – суспільні відносини». Як видається, вказане можна пояснити тим, що розуміння під об'єктом кримінального правопорушення суспільних відносин надає можливість більш широко оцінити ступінь суспільної небезпечності діяння, виходячи із ієрархії самих суспільних відносин, на які здійснюється кримінально протиправний вплив.

Так, Ю.О. Шопіна вказує, що родовим об'єктом злочинів, що вчиняються медичним або фармацевтичним працівником під час виконання професійних обов'язків, є суспільні відносини у сфері охорони життя та здоров'я особи. Встановлено, що видовий об'єкт злочинів, що вчиняються медичним або фармацевтичним працівником під час виконання професійних обов'язків, – це суспільні відносини у сфері охорони права громадян на охорону здоров'я в системі охорони здоров'я. Безпосередній об'єкт злочинів, що вчиняються медичним або фармацевтичним працівником під час виконання професійних обов'язків, необхідно розглядати як суспільні відносини, що охороняють життя та здоров'я особи і забезпечують реалізацію права громадян на надання медичної або фармацевтичної допомоги. Структура суспільних відносин, передбачених ст.ст. 131, 132, 139–145 КК України, – це відносини, що виникають між учасниками суспільних відносин (пацієнтом та медичним або фармацевтичним працівником) стосовно предмета суспільних відносин, яким є життя і здоров'я особи. Механізм такого порушення полягає в необхідній зміні соціального зв'язку (відповідні вчинки суб'єктів, що забезпечують збереження медичними, фармацевтичними прийомами та засобами належного існування предмета суспільних відносин). У деяких із досліджуваних статей КК України (до прикладу, ст.ст. 139, 140 КК України) є необхідним додатковий обов'язковий об'єкт злочину, який являє собою суспільні відносини щодо порядку надання медичної або фармацевтичної допомоги (послуг). Обов'язковою ознакою складу таких злочинів є потерпілий. З огляду

на зміст норм про кримінальну відповідальність медичного або фармацевтичного працівника, пов'язаного з виконанням професійних обов'язків, ним є пацієнт (отримувач послуг). З метою забезпечення повноти кримінально-правової охорони життя та здоров'я особи, а також для повного і ґрунтовного підходу до логічної нормалізації та уніфікації термінів КК України вчена пропонує визнати потерпілим від злочинів, що вчиняються медичним або фармацевтичним працівником під час виконання професійних обов'язків, пацієнта (отримувача послуг) та внести відповідні зміни до статей КК України. Також вважається за потрібне наголосити на необхідності передбачення пацієнта (отримувача послуг) неповнолітнього як кваліфікуючої ознаки складу злочинів, передбачених статтями КК України [2].

Аналіз норм кримінального законодавства України надає підставу для уточнення існуючої класифікації кримінальних правопорушень, які вчиняються медичними працівниками у сфері медичної діяльності відповідно до об'єкта посягання на такі групи:

1) *кримінальні правопорушення, пов'язані із розголошенням медичним працівником службової інформації* (ст. 132 КК України – розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби; ст. 145 КК України – незаконне розголошення лікарської таємниці; ч. 2 ст. 168 КК України – розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) всупереч волі усиновителя (удочерителя) вчинене працівником медичного закладу, якому відомості про усиновлення (удочеріння) стали відомі по службі чи по роботі);

2) *кримінальні правопорушення, пов'язані із ненаданням або неналежним наданням медичних послуг* (ст. 131 КК України – неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби; ст. 137 КК України – неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей; ст. 139 КК України – ненадання допомоги хворому медичним працівником; ст. 140 КК України – неналежне

виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником);

3) *кримінальні правопорушення, пов'язані із порушенням встановленого законодавством порядку надання медичних послуг та/або виконання медичних обов'язків* (ст. 138 КК України – незаконна лікувальна діяльність, ст. 141 КК України – порушення прав пацієнта, ст. 142 КК України – незаконне проведення дослідів над людиною, якщо таке діяння було вчинено медичним працівником; ст. 143 КК України – порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини та ст. 144 КК України – насильницьке донорство, якщо такі діяння вчинені медичними працівниками; ч. 2 ст. 321-1 КК України – фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів, вчинена медичним або фармацевтичним працівником).

Виходячи із наведеної класифікації, можна констатувати, що окремі кримінальні правопорушення, пов'язані із виконанням медичними працівниками своїх обов'язків розміщені у інших розділах національного кримінального законодавства, що свідчить про те, що їх родовим об'єктом законодавцем визначено суспільні відносини, які безпосередньо не пов'язані із захистом здоров'я населення. Одночасно із цим, деякі вчені пропонують іншу класифікацію кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері медичної діяльності.

Так, наприклад, Т.Ю. Тарасевич за об'єктом кримінально-правової охорони виділяє професійні медичні злочини проти життя та здоров'я особи; проти особистої свободи; у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. За суспільно небезпечним діянням пропонується виокремлення злочинів, що вчиняються лише шляхом дії; лише шляхом бездіяльності; як шляхом дії, так і шляхом бездіяльності. За наявністю суспільно небезпечних наслідків професійні злочини медичного працівника можуть бути класифіковані на ті, що мають формальний склад та ті, що мають матеріальний склад злочину. Залежно від того, чи лише медичний працівник може бути суб'єктом відповідного злочину пропонується

виділення злочинів, суб'єктом яких може бути лише медичний працівник («чистих» медичних злочинів) та злочинів, суб'єктом яких можуть бути як медичні працівники, так і інші особи («змішаних» медичних злочинів). Залежно від ступеня вираженості у кримінально-правовій нормі ознак медичного працівника («явні» та «латентні» професійні медичні злочини). І, насамкінець, за формою вини професійні медичні злочини пропонується класифікувати на умисні, необережні та ті, що можуть бути вчинені зі змішаною формою вини [3, с. 178-179].

В цілому із запропонованою вченою класифікацією можна погодитись, однак, як видається, поза увагою залишилися кримінальні правопорушення проти особистих прав і свобод людини і громадянина, які також повинні враховуватись як такі, що можуть бути вчинені медичним працівником та пов'язані із виконанням ним своєї службових обов'язків.

Родовим об'єктом злочинів, що вчиняються медичним або фармацевтичним працівником у професійній діяльності, є суспільні відносини у сфері охорони життя та здоров'я особи. Видовий об'єкт злочинів, що вчиняються медичним або фармацевтичним працівником у професійній діяльності, – це суспільні відносини у сфері охорони права громадян на охорону здоров'я в системі охорони здоров'я. Безпосередній об'єкт злочинів, що вчиняються медичним або фармацевтичним працівником у професійній діяльності, має свої особливі риси (неналежне здійснення діагностики, лікування пацієнта, організації медичної допомоги, яке призвело або могло призвести до несприятливого результату медичного втручання; неналежне виконання медичним чи фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків, яке зумовило помилкову профілактику, діагностику, лікування пацієнта і спричинило несприятливий наслідок; неналежне здійснення діагностики, лікування пацієнта, організації медичної допомоги, яке призвело або могло призвести до негативних наслідків у стані здоров'я хворого). Тому його потрібно розглядати як суспільні відносини, що охороняють життя та здоров'я особи і забезпечують реалізацію права громадян на надання медичної та фармацевтичної допо-

моги. Додатковий обов'язковий (необхідний) об'єкт таких злочинів являє собою суспільні відносини щодо порядку надання медичної або фармацевтичної допомоги (послуги). Обов'язковою ознакою складів злочинів є потерпілий, яким потрібно визнавати пацієнта (отримувача послуг). У зв'язку з цим доцільно внести деякі зміни до досліджуваних нами статей КК України [2].

Необхідно відзначити, що непоодинокими є випадки, коли кримінальні правопорушення, які вчиняються медичними працівниками у сфері здійснення безпосередніх повноважень неправильно кваліфікуються за іншими статтями кримінального законодавства, зокрема – як протиправні діяння у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг. Така ситуація часто зумовлена тим, що родовим, а також обов'язковим безпосереднім об'єктом таких протиправних діянь не є здоров'я особи, а визначені інші суспільні відносини та блага, зокрема – воля (наприклад, незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги), право на приватність особистого життя (наприклад, розголошення медичним працівником таємниці усиновлення (удочеріння)), особисті права (порушення права на безоплатну медичну допомогу), встановлений законом порядок обігу лікарських засобів (фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів) тощо.

Більшість вчених також вважають, що основний зміст медичних кримінальних правопорушень пов'язані із порушенням медичними працівниками прав пацієнтів. Так, наприклад, В.В. Марєєв вказує, що по вертикалі об'єкт злочинів проти прав пацієнта включається в загальну класифікацію об'єктів злочинів проти особи та поділяється на родовий, яким виступає особа; видовий, що становить собою частину, підсистему родового об'єкта і яким виступають життя і здоров'я, свобода пацієнта, його найважливіші особисті права, закріплені в Конституції України, такі як право на недоторканність приватного життя, право на охорону здоров'я та медичну допомогу, у тому числі безоплатну; безпосередній, тобто те правове благо, на яке прямо і безпосередньо посягає конкретне суспільно

небезпечне діяння. Життя як об'єкт кримінально-правової охорони – це конкретні людські цінності, що існують задля охорони біологічної основи життя і виступають благом як конкретної людини, так і суспільства в цілому. Кримінальний закон охороняє від злочинних посягань не життя людини саме по собі як поняття біологічне, повністю підпорядковане закономірностям природи, а життя людини як необхідну передумову виникнення, існування і розвитку суспільних відносин. В цій якості життя людини набуває значення соціального явища – правового блага. Здоров'я людини як видовий об'єкт злочинів становить собою біологічну цінність – певний фізичний стан організму, який забезпечує фізичну і соціальну повноцінність людини, забезпечує можливість повноцінно брати участь в соціальних зв'язках суспільства, користуватись благами життя. Характерною ознакою злочинів у сфері медичної діяльності є наявність поряд з основним безпосереднім додаткового об'єкту – встановленого законодавством порядку здійснення тих чи інших видів медичної діяльності, зокрема надання медичної допомоги та медичних послуг, проведення наукових медичних досліджень і нормального функціонування закладів системи охорони здоров'я [4].

Необхідно відзначити, що не дивлячись на різні родові об'єкти, кримінальні правопорушення у сфері медичної діяльності можуть бути вчинені виключно спеціальним суб'єктом – медичним або фармацевтичним працівником. Одночасно із цим, диференціація таких протиправних діянь по різних розділах кримінального законодавства негативним чином вплинуло на пеналізацію таких суспільно небезпечних діянь в частині визначення видів та розмірів покарань, а також їх співвіднесення зі ступенем суспільної небезпечності та потенційних наслідків від таких кримінальних правопорушень. Наведене дозволяє стверджувати, що позиції вчених щодо доцільності виокремлення медичних кримінальних правопорушень в окремий розділ кримінального законодавства України є аргументованими.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження надало підставу для констатації, що

наявність диференційованих по різних розділах кримінального законодавства кримінальних правопорушень, що вчиняються у медичній сфері свідчить про те, що законодавець залишає за можливе вважати, що такі діяння можуть посягати не лише на суспільні відносини у сфері забезпечення права на отримання належної медичної допомоги. Запропоновані вченими, а також визначена авторська класифікації таких кримінальних правопору-

шень дозволяє стверджувати, що фактично кримінально протиправного впливу зазнають суспільні відносини у сфері забезпечення прав людини на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування; суспільні відносини у сфері забезпечення прав громадян на невтручання в особисте та сімейне життя; суспільні відносини у сфері забезпечення встановленого законом порядку обігу лікарських засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Фесенко Є.В. Проблеми структури об'єкта як елемента складу злочину. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. Число 1. С. 234-236
2. Шопіна Ю.О. Об'єкт злочинів, передбачених ст. ст. 131, 132, 134, 139–145 Кримінального кодексу України. URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc42/part_2/30.pdf
3. Тарасевич Т. Ю. Медичний працівник як спеціальний суб'єкт злочину: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. К., 2011. 236 с.
4. Марєєв В.В. Об'єкт злочинів, що посягають на права пацієнтів, його види та ознаки. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/41_2011/30.pdf

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025